

FORTIDSLØSE FANTASTER

Finans og presse hos Trollope og Zola

I løbet af 1800-tallet blev handel et mere og mere globalt foretagende. Jernbanen og telegrafene flyttede information og varer stadigt hurtigere, mens banker og børser sendte kapital i bredere kredsløb end nogensinde før. Den såkaldte *finansialisering* af samfundet, dvs. de finansielle institutioners stigende økonomiske og politiske indflydelse på tværs af samfundshierarkiet, gav særligt i århundredets sidste tredjedel anledning til en udbredt offentlig fortryllelse af den finansielle sektors blændværk. De litterære behandlinger af denne fascination, som især findes i den realistiske tradition, er i forskningslitteraturen ofte blevet læst med fokus på de økonomiske problemstillinger, der i så høj grad optager dem, og særligt forskningen i den victorianske litteratur har givet anledning til et selvstændigt forskningsfelt, der siden begyndelsen af 00'erne er blevet betegnet *new economic criticism*.¹

Selvom forskning i litteratur og økonomi har en ældre forhistorie, er der dog sket en bemærkelsesværdig opblomstring af kulturhistorisk orienterede studier af økonomi, ikke mindst efter 2008. Gældskrisen fremhævede behovet for en klarere og mere historisk forankret viden, om den måde finansielle institutioner påvirker og former det almindelige menneskes

1 Se f.eks. Woodmansee og Osteen.

hverdag. Mary Pooveys *Genres of the Credit Economy* (også fra 2008) er et indflydelsesrigt og emblematiske eksempel herpå. Et iøjnefaldende aspekt ved denne forskningstradition er dens forkærlighed for den britiske kontekst. Der findes også, omend i mindre omfang, en tradition for forskning i økonomiske aspekter af fransk litteratur, men også disse studier holder sig tæt på de nationale kontekster, på trods af parallelle internationale udviklinger og oplagte sammenligninger. Der findes således forholdsvis lidt komparativ forskning om litteratur og penge i Frankrig og England i 1800-tallet.² Dette er ikke mindst overraskende, fordi forskningens genstande – litteraturen, journalistikken, pengene, økonomien og de finansielle institutioner – kalder på sammenlignende analyse. Især i slutningen af 1800-tallet blev både litteraturen og økonomien globaliseret, og de globale kredsløb af monetære og narrative udvekslinger, denne udvikling afstedkom, er underbelyst i den nationscentrerede forskning, der dominerer feltet.

Det er denne mangel i forskningen, vi sigter mod i denne artikel. Vi er begge ph.d-studerende med hver sit økonomisk orienterede projekt i fransk og engelsk 1800-tals-litteratur. Vi vil gerne afsøge, hvilken rolle komparative metoder kan spille i et forskningsfelt, der, på grund af en tendens til at læse de litterære værker i deres umiddelbare nationale kontekst, har kigget ganske lidt til komparatisme som et metodisk indspark. I det følgende ser vi derfor nærmere på to romaner, en fra hver kontekst, som i flere henseender deler status; både i kanonisering, reception, periode og æstetisk form er der mange ligheder mellem Émile Zolas *L'Argent* (1891) og Anthony Trollopes *The Way We Live Now* (1875). Begge er blevet læst med fokus på de opløsende og flydende tendenser børshandlen medfører; gambling, løgn, ustabilitet etc.³, og begge romaner optræder i forskningslitteraturen som hovedværker, der på hver deres måde gør børns- og aktiehandel til genstand for en selvstændig æstetisk refleksion. Selvom *The Way We Live Now* ikke på samme måde som *L'Argent* giver børnsen en direkte rolle, fokuserer romanerne på den samme

problemstilling, som vi ser nærmere på i det følgende: Moderne aktiehandel, forstået som et informationssystem med sin egen epistemologiske logik, der udmærker sig ved slørede skillelinjer mellem fakta og fiktion, ærlighed og uærlighed, skrift og verden, fremstilles i begge romaner med stærke referencer til de litterære og journalistiske økosystemer.

Information og informationsteknologier var, som de fortsat er det i dag, essentielle elementer af denne tids aktiehandel. Begge romaner har som deres narrative hovedstreng et spekulativt aktieselskab (et jernbaneselskab hos Trollope, en kreditforening hos Zola) og en finansiell hovedperson, der starter og legemliggør det (den skruppelløse jødiske finansmand, Melmotte, hos Trollope, og den depraverede ex-ejendomsspekulant, Aristide Saccard, hos Zola). Det er oplagt nok disse, som litteraturforskere og historikere hovedsageligt har fokuseret på. I begge romaner ser vi imidlertid en sidekarakter til hovedspekulanten, der varetager eller administrerer strømmen og spredningen af information om selskabet og dets formænd, nemlig den amerikanske entreprenør Hamilton Fisker (og avismogulen Ferdinand Alf) i *The Way We Live Now*, og redaktøren og spin-mageren Jantrou i *L'Argent*. I det følgende fungerer disse 'informationskarakterer' som nodalpunkter i en sammenligning mellem engelske og franske kulturelle forestillinger om finans, som den nationsafgrænsede tradition i *new economic criticism* ofte kommer til kort over for.

Vi indleder med nogle historiske kommentarer til de to kontekster, i særdeleshed børnsen og pressen i sidste halvdel af det 19. århundrede, og et par centrale forskelle på aktiemarkedet i London og Paris. Herefter ser vi nærmere på først Fisker, Alf og Auguste Melmotte hos Trollope og siden Aristide Saccard og Jantrou hos Zola. Vi bruger især relationen mellem de finansielle historiske kontekster og litteraturen som en vej ind i det komparative studie, og vi argumenterer for, at informationskarakteren kan forstås som et transnationalt motiv, der ikke kun stammer fra et afgrænset journalistisk og finansielt miljø (en national kontekst), men i ligeså høj grad fra en bevægelighed, der kendetegnede æstetiske og monetære former i denne periode, netop som konsekvens af den oplevede samhørighed mellem økonomiske og litterære diskurser. Afslutningsvis overvejer vi de perspektiver, som analysen åbner op for i forhold til den komparative problemstilling, dens udfordringer og dens muligheder.

2 Der er selvfølgelig undtagelser. Se eksempelvis Vernon 1984 for en bred læsning af 1800-tals litteratur og penge eller Woodmansee og Osteen for en bred introduktion til feltet, der også inkluderer bidrag om flere nationale kontekster, og Wasserman for en mere snæver analyse af tre børnsromaner fra hhv. Frankrig, USA og Brasilien.

3 Se f.eks. Weiss, Wagner, Kornbluh, O'Gorman, Russell, McGann for Trollope-læsninger og Goux, Bell (*Models*) eller Nelson for Zola-læsninger.

BØRSEN, ØKONOMIEN OG PRESSEN I ENGLAND OG FRANKRIG I DET 19. ÅRHUNDREDE

Selvom debatten om finansiel handel i dag fortsat trækker på de retoriske registre, som den gjorde i slutningen af det 19. århundrede (skepsis over for afledte finansielle produkter, handel med futures, afkoblingen fra produktionsfæren, pengenes fiktive element osv.), er der en teknologisk tærskel mellem Trollope og Zolas tid og vores. Hvor man i dag har computere, algoritmer og high frequency-trading, var børsen i 1800-tallet stadig et væld af papirer, kurerer og råberi. Den parisiske børs havde i denne periode 60 officielle mæglere, mens børsen i London havde ca. 2000, men begge var kendetegnet ved en sondring mellem et officielt marked (handel med godkendte mæglere inde i børsen) og et uofficielt marked (handel med freelance-mæglere udenfor) (White 137). I både London og Paris medierede børsen altså både et officielt marked, hvor kunder købte sig ind i relativt sikre aktiehandler med en børsmægler mellemkomst, og et uofficielt og mindre reguleret marked, der tiltrak et andet og bredere klientel, men distinktionen mellem disse var mere optegnet i Paris.

Forskellen i børsernes interne organisering afspejler en generel tendens i fransk-engelsk økonomi i det 19. århundrede. Historiske studier beskriver ofte forholdet mellem den franske og den engelske økonomi som "forsinket" eller "asymmetrisk", bl.a. i den forstand at Frankrigs implementering af industrialiseringens metoder (fabrik, konsolidering, centralisering osv.) skete langsommere end i England. Årsagerne til dette er naturligvis mange, men det er værd at nævne den marxistiske historiker Ellen Meiksins Woods analyse af, hvordan den særlige kapitalistiske produktionsmodus opstod specifikt i engelske rurale områder, og siden spredte sig, blandt andet til Frankrig (Wood 37, 73-94). Hun skelner ligeledes mellem den tidlige kolonialisme og så den imperialisme, der kendetegner 1800-tallet med netop England og Frankrig som hovedaktører, og som også optræder i vores to romaner, i kraft af et global-politisk bagtæppe og især i kraft af, at de selskaber, som driver spekulationerne, belejligt er henlagt til Mellemøsten i Zolas roman og til Amerikas vestkyst i Trollopes. David Harvey, geograf og ligeledes marxist, peger endvidere på, hvordan de industrielle udviklingsprojekter i det 19. århundrede kaldte på nye finansieringsmodeller, simpelthen for at flytte

penge og ressourcer til de rigtige steder og aktører (Harvey 26, 30). Den finansialisering, der opstår med diverse nye love og instrumenter, er således grundlæggende drevet frem af den kapitalistiske produktionsmådes vækst- og effektiviseringslogik.

Ser man nærmere på moderniseringen af den finansielle infrastruktur, er der også tale om en markant forskydning til Englands fordel. Historikeren Charles Kindleberger går så langt som at påstå, at Frankrigs "finansielle maskineri" i slutningen af århundredet fortsat var "hundrede år bagefter" Englands (Kindleberger 114). Andre historikere har indvendt, at "forsinkelsen" snarere er en forskel, at "industrialiseringen i Frankrig fandt sted i en anden juridisk, politisk og kulturel tradition" (O'Brien og Keyder 21). Under alle omstændigheder kan man med en vis rimelighed påstå, at den finansielle kapitalisme på dette tidspunkt var i hastig vækst, og at England havde et nogenlunde klart forspring.

Parallelt med denne forskel i finansiel implementering tyder flere studier også på, at finansiel journalistik, særligt specialiserede branchepublikationer, har været mindre udviklede i Frankrig end i England. Ifølge historikeren James Taylor var det i kølvandet på den finansielle krise i 1826, at offentligheden i England blev opmærksom på behovet for en hyppig, gennemsigtig, troværdig og analyserende presse (Taylor, "Financial Crises" 205). Over midten af århundredet voksede dette marked for *formidlede* finansielle nyheder, både i den almene og specialiserede dagspresse og i finansielle ugeaviser såsom *The Economist*, der startede i 1843. For mange investorer var det dog fortsat, helt op i 1880'erne og 1890'erne, vanskeligt at skelne pålidelige investeringsråd fra "puffing" (betalt og ofte falsk besyngelse af selskaber eller finansmænd i reklamer, ledere og artikler). Der eksisterede sågar hele tidsskrifter, bestilt og betalt af selskaber, hvis eneste formål var at "oppuste" disses meritter og deres bestyrelses moralske forrang. Imod slutningen af århundredet var pressen i London gennemsyret af dette. Historikeren Dilwyn Porter har understreget, at denne praksis var med til "at tilsløre distinktionen mellem nyheder og reklame." (50).

Ifølge Kindleberger var den parisiske finansielle presse endnu mindre pålidelig end dens modpart i London. Under *Union Générale*-boommet i de tidlige 1880'ere (som netop danner forlæg for *L'Argent*) eksisterede der angiveligt 228 finansielle tidsskrifter, der "puffede det parisiske marked"

(Kindleberger 209). Mange af disse var ejet af "bankmænd, børsmæglere, indflydelsesrige spekulanter, og i sjældne tilfælde af bankerne selv." (ibid.) Selvom den britiske presse som nævnt ingenlunde var fri for illegitime indflydelser, synes den franske presse, herunder også de store populære aviser såsom *Le Temps* og *Figaro*, helt op i slutningen af århundredet at have været sårbar over for bestikkelser og andre politiske og økonomiske indflydelser. Kindlebergers udlægning af den parisiske finanspresse understøttes af Vincent Bignon og Marc Flandreau, der argumenterer for, at årtierne helt op til første verdenskrig i høj grad var kendetegnet ved et korrupt og uigennemskueligt presselandskab (648). Denne asymmetri betød, som flere historikere har påpeget, at finansiel information "var mere pålidelig i anglo-amerikanske aviser", og at den franske presse i en særligt høj grad led af "endemisk korruption." (Chalaby 306).

Selvom engelske borgere i slutningen af det 19. århundrede altså havde haft mere tid til at vænne sig til et kapitalmarked domineret af finansielle institutioner og globale aktieselskaber end deres franske modparter, og nød fordelene af en marginalt mere neutral informationsformidling i aviser og specialiserede investeringstidsskrifter, kendetegner det både den engelske og franske kontekst, at pålidelig finansiel information var svært tilgængeligt, og at dette blandt andet medførte, at det finansielle marked kom til at fremtræde som obskurt, utilgængeligt og farligt. Derfor er det måske ikke så overraskende, at litterære forfattere lagde særlig vægt på administrationen af finansiel information i deres skildringer af børsen og aktieselskabet, men det er påfaldende, at både Trollope og Zola – om end på hver deres måde – gør informationens og dagspressens mænd til nogle af finanssektorens mest magtfulde aktører. Hos Trollope spiller dette ud til borgernes fordel; hos Zola hjælper det blot finansmændene med at blive endnu rigere.

PRESSEN MOD SELSKABET, MR. ALF OG MR. MELMOTTE

Anthony Trollopes føljetonroman fra 1876, *The Way We Live Now*, fokuserer allerede i begyndelsen på pressens betydning for det finansielle kredsløb ved at præsentere det i lyset af det litterære markeds afhængighed af avisernes litteraturanmeldelser. Igennem romanen udvikler disse sig til en

allegorisk fremstilling af økonomiens (og politikens) afhængighed og skrøbelighed over for *omtale*. Lady Matilda Carbury, en ruineret enke af adelig slægt, forsøger at supplere sin indkomst ved at skrive historiske romaner, men bruger mere tid på leflende breve til avisredaktører, end på litterære bestræbelser: "Hun havde ingen ambition om at skrive en god bog, men var pinagtigt forhippet på at skrive en bog som kritikerne ville sige, var god." (WWLN 19)⁴. I løbet af romanen bearbejder hun tre avisredaktører, der på forskellige tidspunkter bliver bedt om at fremme hendes interesse: Enten ved at skrive positivt (eller negativt; al *omtale* er god *omtale*, forstås) om romanerne, eller ved at besynge hendes ludomane søns kommende svigerfar, den umådeligt rige finansmand, Augustus Melmotte, hvis jernbaneselskab er børsens seneste favorit. Lady Carbury forstår, at det kommercielle samfund ikke kun styres af pengenes kredsløb, men også af avisernes og tidsskrifternes spalter. Dem, der administrerer strømmen af information, dem, der bestemmer hvem, der ved hvad hvornår, er samfundets virkeligt magtfulde.

Det er næppe tilfældigt, at Trollope åbner sit tværsnit af, hvad han selv kaldte "tidsalderens kommercielle ødselhed" (*An Autobiography* 218) med denne litterære parallel. Ligesom markedet for romaner var påvirket af avisernes positive eller negative anmeldelser, var markedet for aktier og værdipapirer også påvirket af avisernes og tidsskrifternes *omtale* og formidling, neutral eller partisk. Som Lady Carbury påpeger i et brev til Mr. Alf, en større avismogul, drejer litterær succes sig, modsat litterær kvalitet, om "oppustning" ("a system of puffing" (WWLN 14)). På samme måde skabes finansiel succes ikke nødvendigvis med produktion, men med den rette strategi til tillidsskabelse og manipulation af pressen. Selv de største finansmænd er også afhængige af pressens *omtale*:

For sådan en som Melmotte, en mand der gør store ting gennem styrken af den tiltro, som verden tilskriver ham, ville Pressens frit ytrede støtte være alt. Hvem ville ikke købe aktier i en jernbane som Mr. Broune og Mr. Alf [avisredaktører] samstemmigt ville påstå blev ledet med "guddommelighed" (226).

4 Selvom mange af Trollopes værker blev oversat til dansk, blev *The Way We Live Now* aldrig udgivet på dansk. Oversættelser er vores egne.

Som det også er tilfældet i Zolas Paris, ser vi her omtale som en primær faktor for selskabers succes på børsen. En strategi for, hvordan et selskab skal præsenteres for den investerende offentlighed, hvordan det skal *frames* og beskrives i målrettede reklamer, og ikke mindst hvordan det (og dets direktion og bestyrelse) skal stræbe efter at blive omtalt i pressen, er afgørende for et aktieselskabs succes. Til det konstituerende bestyrelsesmøde i Melmottes jernbaneselskab gøres det da også klart, at formålet med det ikke er at bygge jernbanen, men, simpelthen, "at starte et selskab" (67) og tjene penge på dets potentielle aktiekapital. Hamilton Fisker, den amerikanske entreprenør, der får ideen til selskabet og som inviterer Melmotte til at indskyde kapital i det, præsenterer for bestyrelsen hvilket *image*, selskabet skal pitches til offentligheden med:

[...] Hr. Fisker så ud til at være ligeglad med om jernbanen nogensinde ville blive bygget, eller ej. Det var tydeligvis hans ide, at formuer kunne skabes inden en eneste spadefuld jord var blevet flyttet. Hvis strålende trykte prospekter kunne nytte noget, med pragtfulde kort og smukke små billeder af tog, der kører igennem tunneller under sneklædte bjerge, og kommer ud igen på kanten af solbeskinnede søer, så havde Hr. Fisker bestemt gjort meget." (67)

Fisker koncentrerer sig altså om at sælge forestillingen om jernbanens kommercielle og kosmopolitiske, nærmest velgørende, profil til en offentlighed, der her implicit fremstilles som godtroende og naive. Det centrale er ikke mængden af kapital, men at skabe den rette fortælling, der taler ind i jernbaneindustriens potentiale for høje afkast,⁵ og som i pressen og reklamerne kan knyttes an til Melmottes store kommercielle succes.⁶ Det er heller ikke tilfældigt, at selskabets egentlige formål, konstruktionen af en specifik jernbanestrækning i Californien, er henlagt til et geografisk fjernt område, som den almindelige aktionær ikke vil kunne kontrollere.

5 1840'erne var karakteriseret af eksplosiv og ofte overdrevet investering i jernbaneindustrien (Freeman 74f). Boblen kulminerede i 1846, hvor flere hundrede nye jernbaneselskaber blev dannet. Selvom boblen til sidst udviklede sig til en nedgang, og damplokomotivet blev et udbredt symbol på uansvarlig spekulation (Taylor, *Creating Capitalism* 63), var jernbaneindustrien fortsat offentligt kendt som en investering med potentielt højt afkast, der fortsatte med at tiltrække investeringslyst.

6 For en mere detaljeret analyse af Melmotte-karakteren, se Nielsen.

Aktieselskabets profitabilitet knyttes, ligesom kreditforeningen i Zolas roman, her til en geografisk og informationsmæssig afstand mellem direktion og aktionærer.⁷

Jernbaneselskabet vokser sig hurtigt stort, men bliver offer for dårlig omtale på et kritisk tidspunkt. Fortællerens præsentation af Melmotte er tvetydig, og læseren introduceres for ham gennem avisernes meget forskellige udlægninger af ham. Alt efter kulturelt og politisk standpunkt (Melmotte stiller op til et konservativt sæde i Parlamentet for Westminster), præsenteres han i aviserne enten som "en spekulationens Satan", eller en "kommerciel Jupiter" (332). Midt i Melmottes kampagne, og på højden af jernbaneselskabets vækstkurve, trykker Mr. Alf – som også er Melmottes politiske modstander – en artikel i sin avis, *The Evening Pulpit*, der bryder med dette nyhedsorgans (påståede) neutralitet og sår den første empirisk funderede tvivl om Melmottes troværdighed. Mr. Alf har tidligere forklædt sin kritik af Melmotte med ironi og tvetydighed for at undgå injuriersager,⁸ men nu anklager *The Evening Pulpit* åbenlyst Melmotte for svindel. Herefter går det hurtigt ned ad bakke for både Melmotte og selskabet:

Hvis Alf var støttet af markiser og baroner, var han [Melmotte] støttet af hertuger og jarler. Men hans offentlige taler vakte ikke af sig selv megen tiltro. Han havde meget lidt at sige, når han forsøgte at forklare de politiske principper, på hvilke han agtede at handle. (336).

Melmottes ordknaphed bliver hans politiske undergang, mens jernbaneselskabets mangel på opbakning fra pressen fører til et spektakulært kollaps på den økonomiske front. Mr. Alfs kontrol over pressen, og i mere billedlig forstand hans magt over ordene og informationens kredsløb i den trykte

7 Allerede i begyndelsen af det 19. århundrede medførte udbredelsen af aktieselskabet i England en anonymisering af og geografisk spredning mellem aktionærer og direktion. Hvor aktionærernes interesse i tidlige selskaber havde været motiveret hovedsageligt af lokaløkonomiske interesser, var den i sidste halvdel af århundredet i stigende grad "finansiel" og tænkt som en anonym investering (Freeman 245).

8 Injurielovgivning i England i denne periode var særligt hård og gjorde det til en risikofyldt og potentielt omkostningstung affære for de fleste aviser at anklage indflydelsesrige finansmænd eller selskaber for bedrag (Taylor, "Financial Crises" 210).

offentlighed, giver mere politisk og økonomisk indflydelse end Melmottes kontrol over børsen og selskabets konti. Her adskiller Trollopes udlægning sig væsentligt fra Zolas, som vi skal se i næste afsnit.

En iøjnefaldende parallel mellem finansmændene (Fisker og Melmotte) og avismanden Alf, er måden fortælleren præsenterer deres baggrund på; et træk, der genfindes hos Zolas presse- og finansfigurer, men sammenligningen mellem romanerne viser også en forskel i graden af løgnagtighed. Både Alf og Melmotte rygtes at være af jødisk oprindelse,⁹ og de kendetegnes ved uklare slægtskaber og uafklarede nationalitetsforhold – en opacitet, som de deler med Fisker, som de selv aktivt vedligeholder, og som iscenesætter dem som jokere i en økonomisk offentlighed, hvor pålidelig information og gennemsigtig formidling er hjørnesten. Melmotte er angiveligt søn af en amerikansk møntstøber, og har, før han ankommer til England, hvor finansiel regulering var lavere end i resten af Europa, fået jorden i en stribe af kontinentets storbyer ”til at brænde under fødderne på ham” (30). Mr. Alf er, ligesom Hamilton Fisker, en mere fuldendt gentleman (“[...] det indrømmedes ham, at han beherskede engelsk, som kun en englænder kan gøre det” (13)), men er altså tilsvarende uigennemskuelig: ”Ingen vidste hvor han kom fra og hvad han havde været. Man antog ham for at være født som tysk jøde, og visse fruer sagde, at de i hans tungemål kunne skelne en svag udenlandsk accent.” (13). Dette oprindelsesmudder kan læses som et motiv, der gør karaktererne emblematiske for en offentlighed præget af anonyme forretningsrelationer og informationsasymmetri. Ligesom Melmottes historie er uklar, er der på intet tidspunkt i *The Way We Live Now* nogen, der har et overblik over jernbaneselskabets finanser – med undtagelse af Hamilton Fisker, der samler stumperne op til sidst og sælger dem som skrotaktier i San Francisco.

Trollopes fremstilling af den engelske presse i denne periode fremhæver, gennem jernbaneselskabets eksempel, hvordan modstridende formidlinger og strategiske manipulationer af finansiel information gjorde det meget vanskeligt for den almindelige læser og investor at opnå pålidelig viden om enkelte selskabers og forretningsmænds troværdighed. Overra-

9 I denne periode var der en tradition for at associere jødedommen med statsløshed, landløshed og moderne former for handel med ‘mobil’ kapital.

skende nok synes Trollope ikke desto mindre at understrege, at avismediet har magt til at yde kritisk og reflekteret indflydelse på finanssektoren, men også at denne indflydelse ikke er helt fri for partiskhed. Mr. Alfs avis fremhæves som en undtagelse, idet de fleste andre aviser i romanen alle har en mere eksplicit politisk dagsorden, som determinerer deres udlægning af den økonomiske virkelighed alt efter den politiske stemning i øjeblikket. Selvom pressen fremstilles som heterogen, er det trods alt en uafhængig og kritisk presse, der i sidste ende bringer Melmotte ned fra magtens tinder.

PRESSEN OG MASSEN I L'ARGENT

Helt så optimistisk fremstilles den franske presse ikke i *L'Argent*, og det er sigende for den forskel, romanerne fremskriver. I lighed med *The Way We Live Now*, drejer romanen sig om en jernbanespekulation, der dog er henlagt til Orienten snarere end ‘den nye verden’. Zolas dom over moralen er temmelig utvetydigt hård, og hans kritik går næsten mere på dette end på de nye finansielle instrumenters farer. Hos Zola er pressen udelukkende et middel for Saccards mål, den kritiske dimension er ganske fraværende. Midtvejs i romanen lyder det således:

Jantrou havde fundet på at slutte en årlig Overenskomst med Smaabladene, der forpligtede sig til daglig at overlade ham en Spalte, og han benyttede denne Spalte med en utrolig Dygtighed, en Opfindsomhed og en Indbildningskraft, der gik så vidt, at han angreb sit eget Hus for senere med så meget større Glans at kunne udbasune dets Sejr over enhver Modstand. (248).

På Zolas tid er aviser og journalistik på ingen måde et nyt tema i den franske realistiske tradition; i særdeleshed Balzac har revset dens utroværdighed og korrupsion i *Illusions Perdues* (1837-1843), hvor handlingen drejer sig om rygtesmæderi, købte anmeldere og pressens magt, dog primært med det litterære kredsløb i fokus. I *L'Argent* er dynamikken nærmest omvendt; hvor Balzac fortæller om, at penge bruges til at skabe litterær succes, fortæller Zola om, at litterære greb og fortællinger bruges til at skabe finansiel succes. Her er den centrale historie børsens fantastiske element, muligheden for at konvertere historier til penge, spekulanten som fantast, ja, som tryllekunstner og tal-poet. Romanen følger, i lighed med Zolas andre romaner, en

overophedningslogik (se Serres, Bell), som passer fortrinligt til historien om et børskrak. En særligt interessant dimension ved overophedningen findes i den måde romanen fremstiller småspekulanter: Saccard sælger aktier til rig såvel som fattig, for sparepenge, medgifter og til fallerede aristokrater, tilsyneladende med så stærk en tro på sit projekt, at han føler sig som en art velgører, mens romanen samtidig afdækker, hvordan spillemanien gradvist rammer selv de mest udsatte og skeptiske. For at skabe den nødvendige hype om Universalbanken tager Saccard og Jantrou flittigt pressen i brug; der ligger faktisk en særskilt strategi bag denne del af spekulationen, som netop sigter mod alle småspekulanterne, der lader sig rive med af drømmen om rigdom, men for hvem aktiemarkedet er en ubegribelig størrelse. Og selvom Saccard selv tror på sit projekt og ser sig som en velgører, tøver fortælleren ikke med at udlevere foragten for masserne:

[Her...] saa man ret deres dybe ringeagt for den lettroende Hjords sorte Uvidenhed, for dette Publikum, der var villigt til at fæste Lid til de urimeligste Historier, som Forretningsmænd så let kunne tage ved Næsen, fordi disse mennesker ikke havde den allerfjerneste Forestilling om de indviklede Børsoperationer og lader sig op-hidse og kapre af de frækkeste Løgnere, så Millionerne regner ned over disse. (189).

Udover foragten i ovenstående citat, bliver netop det dunkle marked og de finansielle operationer klart tegnet op. Bignon og Flandreaus artikel fremhæver dels bagvaskelse og dels mellemmand som karakteristiske for periodens presse, men i *L'Argent* nævnes den dårlige omtale mest som en krølle på Jantrous lumske taktikker. Til gengæld passer Jantrou, der selv kommer til Saccard med ideen om at være hans pressestrateg, udmærket med rollen som mellemmand. I modsætning til Hamilton Fisker i *The Way We Live Now* er Jantrou både lærd og dannet, men har – ligesom Fisker – en afslappet indstilling til moral og retfærdighed. Tidligt lærer vi, at han er universitetsmand, kommet til Paris fra Bordeaux, efter at være blevet fyret grundet en "kedsommelig Historie, der aldrig var bleven opklaret" (21-22). Han fremstår falleret og smådesperat, og efter ti år på børsen venter han stadig på en mulighed for succes.

Den litterære kunnen fra universitetstiden bruger Jantrou til gradvist at frembringe en omfangsrig kampagne. Hans tekster er "den rene attiske Sprogform" (186), og en del af hans arbejde består i simpelthen at frem-

stille medrivende og underholdende historier, som samtidig promoverer *Universalbanken*. I lighed med det litterære træk ved Saccards talmagi (han er "millionens digter" (235)), fremstår også Jantrous profil som en kobling mellem det litterære og det finansielle. Det første, han gør, er dog at få Saccard med på ideen om at få sin egen avis, *Håbet*:

Men hvad mener de om et Blad, et Blad, der var Deres eget, og som jeg redigerede? Hver eneste Morgen, skulde De have en hel side for Dem selv; artikler, der lovprieste Dem, hævede Dem op til Skyerne, smaa Notitser, der henlede Opmærksomheden på Dem, Hentydninger til Deres Foretagender i Sammenhæng, der ellers ikke angik Finansoperationer, kort sagt et ordnet Felttog, hvor der ved enhver mulig og umulig Lejlighed, uafladelig og stadig stødtes i Trompet for Dem, medens der samtidig reves ned på deres medbejlere [vous exaltant sans relâche sur l'hécatombe de vos rivaux...]? Mon ikke det var ganske tiltalende? (126)

Samtidig med at passagen fremskriver udviskningen mellem nyheder og reklame, understreger Jantrou, hvordan Saccard vil blive "ophøjet på rivalernes slagtede lig"; at Saccards eget positive omdømme sker på bekostning af konkurrenternes. Selvom bagvaskelse ikke er hovedfokus, er den tydeligvis et underliggende element, men til forskel fra den centrale effekt det har på Melmotte, træder bagvaskelsen altså i Saccards tjeneste gennem Jantrou.¹⁰ Endvidere kan man se forskellen mellem romanerne i den åbenlyse affiliering med pressen overfor Fiskers mere personorienterede informationsforvaltning. Skellet mellem presse og finans virker i *L'Argent* nærmest ikke-eksisterende.

Omend Saccard og Jantrou begge kendetegnes ved foragt for de uvildende og letkøbte småspekulanter, så er der en klar linje i romanens fremstilling af information; både generelt og i forhold til pressen: Hverken Jantrou eller Saccard kan nemlig selv holde styr på, hvad der egentlig er rigtigt og forkert, og Saccards ide om Universalbankens aktiekurs synes mere end noget andet at være baseret på hans jernviljes fantasteri og ønsket om at

10 Et generelt træk ved hele romanen er, at den stort set ikke indeholder konkret vold, men betjener sig af en stærkt krigerisk metaforik i forhold til børsspillet; i særdeleshed konflikten mod den tysk-jødiske pengepuger Gundermann, som 'shorter' Universalbanken og dermed spiller på Saccards fald, iscenesættes som et slag, hvor millionerne er soldaterne, der sendes i marken (se Andersen; Bell).

herske over Paris. Hans karakter gennemsyres af tvivlsomhed, og løgn og fordrejninger følger ham tæt; helt i starten af romanen lyder det således "altid havde Løgn og Bedrag boet i hans Pengeskab og Guldets sivet ud af en Læk, han aldrig kunne finde" (7), og mod slutningen antager dette træk en generel karakter, som gælder hele aktiemarkedet: "Nu var der ingen Sandhed, ingen Logik, Begrebet "værdi" var forvansket, saa at det ikke længer havde nogen Mening" (316).¹¹ Også Jantrou selv rammes af dette fænomen; om ham lyder det:

Han stod ved selve Kildens Udspring, fabrikerede selv Nyheder, naar det behøvedes, plejede for Spøg at sammenligne sig med en Urmager, der lever mellem sine Hundreder af Ure og derfor aldrig véd nøjagtigt, hvad Klokken er slaaet. Han havde fra første Haand alle mulige efterretninger, men disse var så forskellige, sagde det ene Øjeblik Dit og det andet Dat, at det var ham aldeles umuligt at danne sig nogen Mening. (281).

Jantrou og Saccard kendetegnes altså begge ved forvirring og anløbenhed i skøn forening, og selvom deres fortid er lidt mindre uklar end deres Trollopske sidestykker (Saccards fortid som boligspekulant under haussmaniseringen af Paris er sågar beskrevet gennem en hel roman, *La Curée* (1872)), så gør de begge deres bedste for at løbe fra den. Saccard skifter navn, Jantrou skifter by og metier, og de undgår begge at tale om fortiden. Hvor Trollopes udlægning holder sig tættere på det forvirrende element, tager Zola et skridt nærmere den fuldgylde løgn.

ORDENE OG ØKONOMIEN: DE FORTIDSLØSE FANTASTER

Romanerne selv og deres billeder af presse- og aktiekredsløbene er desuden også medvirkende til at forme en offentlig holdning til disse relativt nye institutioner. I det finansielle kredsløb kan pressen og litteraturen have såvel opbyggende (og oppustende) som destruktive virkninger, og hos både Zola og Trollope er de moralske implikationer af denne sammenvikling mellem finans og presse tvetydige. På den ene side fungerer pressen principielt på baggrund af sandfærdighed, og som en instans hvis formål, i hvert

11 Se Gammelgaard for en nærlæsning af Saccards løgnagtige træk.

fald delvist, er at overvåge den handel, der foregår på børsen, mens der på den anden side ikke lægges skjul på, at dette er langt fra virkeligheden; at avisernes spalter gennemsyres af selskabsstifterne, bestyrelsernes og mellemændenes fordækte indflydelse. Men der er en afgørende forskel i romanernes fremstilling af pressens rolle i økonomien; en forskel, der synes at bekræfte og endda nuancere den nyere historiske forskning, vi omtalte i begyndelsen. I Trollopes roman 'besejres' den finansielle hovedperson af den journalistiske hovedperson, Mr. Alf, mens "pressens mand" i *L'Argent* specifikt tildeles de mest betændte affærer. Saccards fald fra tinderne foranlediges af en personlig relation, nemlig en svigefuld og spillegal elskerinde, mens pressen i sidste ende bliver den kritiske vagthund hos Trollope. Hvor Zola skildrer sædernes forfald gennem personligt svigt og anløben presse, er billedet hos Trollope altså mindre dekadent og måske endda mere håbefuldt.

Begge romaner fremstiller deres informationskarakterer som mennesker uden fortid; som globalt orienterede kosmopolitter, der ikke har arvet deres penge eller indflydelse, men skabt den selv. I den forstand afspejler de også de selskaber, de promoverer: Melmottes jernbane skal forbinde Californien og Mexico, og Saccards bank skal revolutionere Mellemøsten ved at forbinde den med kanaler og jernbaner, i begge tilfælde urealistiske projekter, hvis egentlige realisering er vanskelige at verificere for den almindelige investor. De er outsiders, der netop derfor passer godt ind i deres miljøer. Fisker, Alf, Melmotte, Saccard og Jantrou er desuden alle karakterer, der forbinder deres globalitet med en vis "faglig" stolthed som entreprenører. Disse kendetegnende træk har Trollope og Zola således anvendt til at legemliggøre, hvad de så som den moderne økonomis centrale problem, nemlig dens sårbarhed over for omskiftelige omtaler, rygter og sociale forestillinger. Samtidig kan man argumentere for, at den historieløse og upersonlige karakteristik skyldes, at karaktererne er funktionelle snarere end psykologiske: De præsenteres som en del af den finansialiserede virkeligheds indre mekanik, som tandhjul i systemet. Det gør dem til karaktermæssige typer, der nok psykologisk set er endimensionelle, men som er centrale for romanernes form, dvs. i deres formidlede konstruktion af en økonomisk virkelighed, som samtidig læsere ville finde sandsynlige og troværdige. Ikke mindst fremhæver informationskarakteren et essentielt

litterært greb ved at koble et værdisystem med en arbejdsfunktion gennem en karakter, og selvom disse karakterer ikke er runde og dybe, kan man godt argumentere for, at det, de repræsenterer, simpelthen er et træk ved det finansielle system, nemlig at indhold og substans altid er sekundært i forhold til præsentation og *image*.

Interessant er det også, at koblingen mellem dannelse og moral tilsyneladende er stærkere hos Trollope, mens Zola ikke viser nogen forbindelse mellem belæsthed og opdragelse, og højere moralske standarder. I den henseende passer *L'Argent* godt såvel med sin samtid (jf. Kindlebergers analyse af den korrupte franske presse i perioden) som med den tid, den beskriver, *Det Andet Kejserdømme*, hvor de dekadente træk netop udmærker sig ved, at forfinede manerer og destruktiv adfærd går hånd i hånd. Tilsvarende synes Zola at bestrebe sig på at fremstille pressen – sideløbende med børsen – som et sted, hvor distinktionerne mellem løgn og sandhed er usikre; en afbildning, der præsenterer den trykte offentlighed som en hvirvelstrøm af modsatrettede fortolkninger i aviserne, sladderbladene, fagtidsskrifterne og litteraturen. Hos Trollope er grunderkendelsen den samme: Pressen er ikke stedet, hvor man kan læse sig til kendsgerninger og tingenes orden, men et ustabil domæne, hvor formidling, fortolkning og forfalskning flyder i samme spor. Dog åbner han op for, at en kritisk og uafhængig presse er mulig.

Det snævre motiviske fokus på pressen og informationskarakteren viser en dynamik, der overskrider nationale grænser og økonomiske kontekster, nemlig aktieselskabets og den finansielle journalistiks indflydelse på sociale former i sidste halvdel af det 19. århundrede. Motivet om de fortidsløse fantaster, der først og fremmest tæller informationskaraktererne (Alf, Fisker og Jantrou) og sekundært hovedspekulanterne (Melmotte og Saccard), kan således ses som et transnationalt og vandrende motiv, der synes at følge den historiske udvikling på finansområdet og det stigende globale udsyn.

Som vi har set, var der forskelle på den finansielle og juridiske infrastruktur i England og Frankrig i denne periode og naturligvis også esentielle forskelle mellem de to forfatters litterære kultur. En motivisk komparatisme viser os dog, at der også eksisterede nogle vigtige ligheder og udvekslinger, der kan nuancere den herskende læsning af Trollope

og Zola i deres respektive forskningsreceptioner. Mens der er masser af forskningslitteratur om Melmotte og Saccard, er der væsentligt mindre om Fisker, Alf og Jantrou. Det kan naturligvis skyldes, at de er mere perifere karakterer i romanernes plot, men også, måske, at deres betydning for den litterære fremstilling af finans tydeligst viser sig i en motivisk sammenligning, der beskriver dem både ud fra deres egen historiske situation og i sammenligning med en anden. Sammenligningen tillader os at spørge: Hvorfor 'vinder' pressen over finansmændene i *The Way We Live Now*, når de i *L'Argent* synes at være helt og aldeles opslugt af børsens tyngdekraft, og den komparative kontekst-metode tillader os at se det som andet end blot en forskel mellem de to forfatters temperamenter. Den oplagte historiske forklaring vil være, at forestillingen om en uafhængig og kritisk presse, der analyserede og formidlede finansiell information, på Trollopes tid var begyndt at vinde fodfæste i England, mens den trykte offentlighed i Paris, ifølge de historiske kilder vi opridsede i begyndelsen, endnu i 1890'erne led under stor korruption og opacitet. En komparativ litterær analyse kan, i forlængelse af dette, tilføje, at det store fokus og det høje niveau af indflydelse, begge forfattere tilskriver pressen i det økonomiske kredsløb, griber ind i en tilsyneladende transnational og udvekslende æstetisk fascination med moderne finansielle institutioner. De kobler finanssektorens skrøbelighed til et ontologisk problem, nemlig, at fordi selskabernes kapital på intet tidspunkt i fortællingerne er overskuelige eller stadfæstede, fordi de lige så godt kan være luftkasteller (hvad de også delvist er), bliver de grundlæggende betragtet som en slags fiktiv diskurs – ord på papir, og i den forstand på samme ontologiske niveau som pressen og litteraturen.

FANTASTS WITHOUT PASTS

Finance and the newspaper press in Trollope and Zola

The latter half of the 19th century saw a rise in novels focusing directly on the stock-exchange and its various actors. Scholarship on these has naturally zoomed in on the main character of the speculator and on the economic paradigm of speculation and financialization, and to a lesser degree concerned itself with the information circuits of the field. However,

these studies almost invariably stay rooted within the national literatures; in this article we address the issue of comparativism within the stock-exchange novel, zeroing in on two rather canonical works, namely Anthony Trollope's *The Way We Live Now*, and Émile Zola's *L'Argent*. Both novels articulate the impact of information on the stock market and trades and they do so by crystallizing a character with the task of disseminating stories about the company they work for. However, these characters distil not only the strategies of advertising and press-directing, but also a certain moral, truth- and history-management. In the article we argue first that these characters function rather as placeholders for a specific set of values than as psychological personalities, and second that they lend themselves to a fruitful comparison between French and British literature and economics of the time, in turn fleshing out Trollope's versus Zola's view on the potential of a free press and its powers in the financial sphere.

SIGNE LETH GAMMELGAARD. PhD studerende ved Litteraturvidenskab ved Gøteborgs Universitet med et projekt om gæld i fransk og engelsk litteratur i sidste halvdel af 1800-tallet. Har publiceret i bl.a. Artnodes, Passage og TFL.

JAKOB GAARDBO NIELSEN. PhD studerende ved Litteraturhistorie på Aarhus Universitet. Hans PhD projekt omhandler litterære fremstillinger af finansielle institutioner og aktieselskaber i engelsk og fransk litteratur i 1800-tallet. Den trykte artikel er en del af det fortløbende arbejde med dette projekt. Han har medredigeret *Context in Literary and Cultural Studies*, London: UCL Press, 2019 og redigerer et kommende temanummer af *Victorian Review* med titlen *Fraud and Forgery in Literature of the Long Nineteenth Century*.

KEYWORDS

DA: Litteratur og finans, finansiell journalistik, komparativ metode, Zola, Trollope
EN: Literature and finance, financial journalism, comparative methods, Zola, Trollope

LITTERATUR

Andersen, Michael Høxbro. "Spekulationsfeber. Finansielle fiktioner i Émile Zolas 'Penge'." *Passage – Tidsskrift for litteratur og kritik* 29 71 (2014): 97-109.
Bell, David F. *Models of power: politics and economics in Zola's Rougon-Macquart*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1988.

Bell, David F. "Serres Zola: Literature, Science, Myth." *MLN* 94 4 (1979): 797-808.
Bignon, Vincent og Marc Flandreau. "The Economics of Badmouthing: Libel Law and the Underworld of the Financial Press in France Before World War I." *The Journal of Economic History* 71 3 (2011): 616-53.
Chalaby, Jean K. "Journalism as an Anglo-American Invention: A Comparison of the Development of French and Anglo-American Journalism, 1830s-1920s." *European Journal of Communication* 11 3 (1996): 303-326.
Freeman, Mark, Robin Pearson og James Taylor. *Shareholder Democracies? Corporate Governance in Britain and Ireland before 1850*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 2012.
Gammelgaard, Signe L. "Faste penge og flydende kød: Materialitet og neoklassisk økonomi i Zolas *Nana* og *Penge*." *K&K - Kultur Og Klasse* 45 124 (2017): 171-188.
Goux, Jean-Joseph. *Frivolité de la valeur: essai sur l'imaginaire du capitalisme*. Paris: Blusson, 2000.
Harvey, David. "The Right to the City." *New Left Review* II 53 (2008): 23-40.
Kindleberger, Charles P. *A Financial History of Western Europe*. London: George Allen & Unwin, 1984.
Kornbluh, Anna. *Realizing Capital: Financial and Psychic Economies in Victorian Form*, Fordham University Press, 2014. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral-proquest-com.ez.statsbiblioteket.dk:12048/lib/asb/detail.action?docID=3239850>.
McGann, Tara. "Literary Realism in the Wake of Business Cycle Theory: *The Way We Live Now* (1875)." *Victorian Literature and Finance*. Red. Francis O'Gorman. New York: Oxford University Press, 2007. 133-156.
O'Gorman, Francis. "Is Trollope's *The Way We Live Now* (1875) about the 'commercial profligacy of the age'?" *The Review of English Studies* 67 281 (2016): 751-763.
Nelson, Brian. *Zola and the Bourgeoisie: A Study of Themes and Techniques in Les Rougon-Macquart*. London: Springer, 1983.
Nielsen, Jakob G. "'handelens regulære vej': Aktieselskabet mellem handel og spekulation i Trollopes *The Way We Live Now*, 1875." *K&K - Kultur Og Klasse*, 45 124 (2017): 153-170.
Porter, Dilwyn. "City editors and the modern investing public: Establishing the integrity of the new financial journalism in late nineteenth-century London." *Media History* 4 1 (1998): 49-60.
Poovey, Mary. *Genres of the Credit Economy: Mediating Value in Eighteenth- and Nineteenth Century Britain*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 2008.
Russell, Norman. *The Novelist and Mammon: Literary Responses to the World of Commerce in the Nineteenth Century*. Oxford: Clarendon Oxford Press, 1986.
Serres, Michel. *Feux et signaux de brume, Zola*. Paris: Figures Grasset, 1975.
Taylor, James. *Creating Capitalism: Joint-Stock Enterprise in British Politics and Culture, 1800-1870*. London: Royal Historical Society: Boydell Press, 2014 [2006].
Taylor, James. "Financial Crises and the Birth of the Financial Press, 1825-1880." *The media and financial crises: Comparative and historical perspectives*. Red. Steve Schifferes & Richard Roberts. New York: Routledge, 2015. 203-214.

- Trollope, Anthony. *An Autobiography and Other Writings*. Red. Nicholas Shrimpton. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Trollope, Anthony. *The Way We Live Now*. New York: Oxford University Press, 2016.
- Wagner, Tamara S. *Speculation in Victorian Fiction: Plotting money and the novel genre, 1815-1901*. Columbus: Ohio State University Press, 2010.
- Wasserman, Renata R. Mautner. "Financial Fictions: Emile Zola's *L'argent*, Frank Norris' *The Pit*, and Alfredo de Taunay's *O Encilhamento*." *Comparative Literature Studies* 38 3 (2001): 193-214.
- Weiss, Barbara. *The Hell of the English: Bankruptcy and the Victorian Novel*. Lewisburg: Bucknell University Press, 1986.
- White, Eugene N. "The Crash of 1882 and the Bailout of the Paris Bourse." *Cliometrica* 1 2 (2007): 115-44. <https://doi.org/10.1007/s11698-007-0008-2>.
- Wood, Ellen Meiksins. *The Origin of Capitalism: A Longer View*. Ny udg. London: Verso, 2002.
- Woodmansee, Martha og Mark Osteen (red.). *The New Economic Criticism: Studies at the interface of literature and economics*. New York: Routledge, 1999.
- Zola, Émile. *Les Rougon-Macquart: histoire naturelle et sociale d'une famille sous le second Empire*. 5. Red. Armand Lanoux. Bibliothèque de La Pléiade 192. Paris: Gallimard, 1967.
- Zola, Émile. *Penge*. København: Politikens Trykkeri, 1903.